

A rossz bérpolitika hatása a gazdasági növekedés válságára – Németország példáján

A német gazdaság növekedésének a lassulása magyarázatot követel a szakemberektől. Míg sok közgazdász a növekedési és foglalkoztatási válság okait a kínálati feltételekben véli megtalálni, az alábbiak szerint a nagyobb figyelmet a keresleti oldalnak és a bérpolitikának kell szentelni.

Tárgyszavak: bérpolitika; foglalkoztatottság; gazdasági növekedés; német gazdaság.

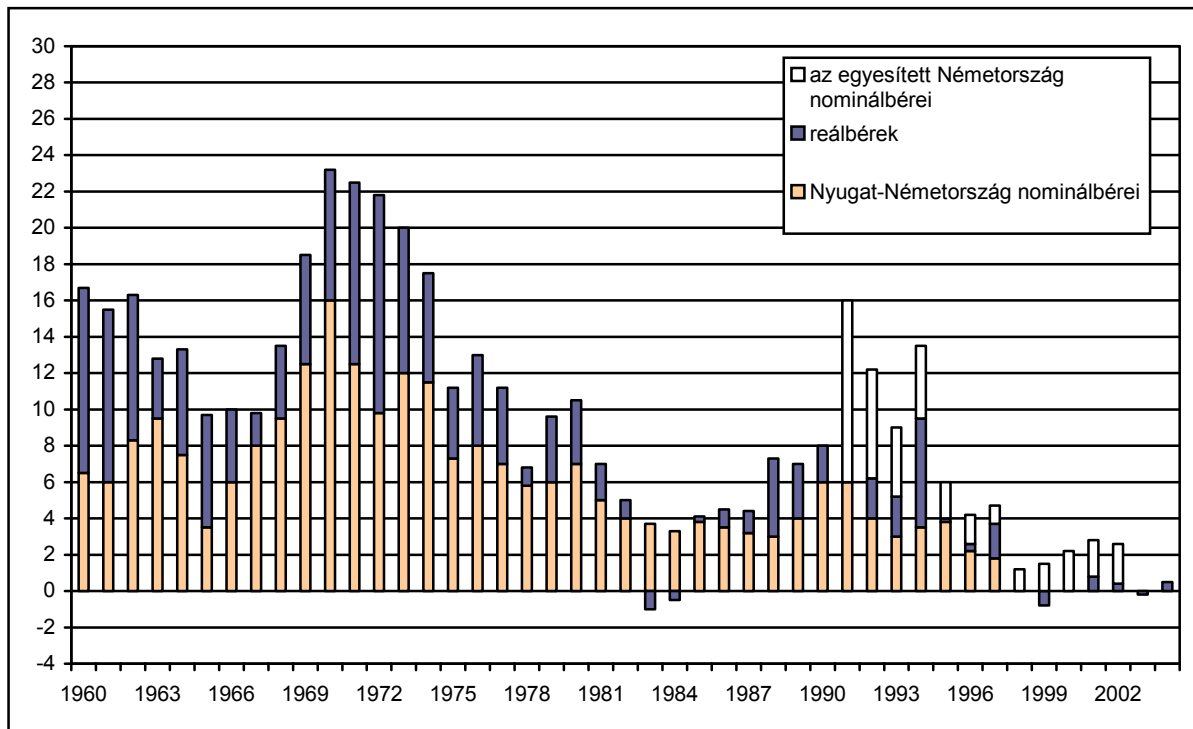
LASSULÓ NÖVEKEDÉS, PANGÁS • A német gazdaság növekedésének a lassulása viszonylag új jelenség, mint ahogy a gazdaságnak a – háború utáni leghosszabb – gyengélkedési időszakával szemben tanúsított tehetetlenség is ennek mondható. A válság 2000-ben kezdődött el, és még nem látható az „alagút” vége.

Ebben a helyzetben a politika két területével szemben táplálnak reményeket: „Strukturális reformokkal” szeretnék a növekedést fellendíteni és a bérpolitikával megoldani a foglalkoztatási gondokat. A neoklasszikusok elméletének ez a kettős szereposztása mindenesetre következetesnek mondható. Egyrészt az államnak reformokat kell végrehajtania, másrészt pedig a bérpolitikának – a reálbérek csökkentése révén, a foglalkoztatottak létszámának a fokozásával – jövedelmezőbbé kell tenni a munkát. A növekedés lassulásának és a munkanélküliségnek együttes megjelenése véletlen jelenség a neoklasszikusok számára. Szerintük rugalmas munkaerőpiac esetén bármilyen növekedési ütem körülményei között teljes foglalkoztatottságot lehet teremteni, mivel a munkaerőpiac árai gondoskodnak arról, hogy mindig akkora legyen a mértéke a foglalkoztatásnak, amekkorára szükség van ahhoz, hogy fel tudják venni a valóban munkát keresőket. Ebből pedig arra következtetnek, hogy a növekedés- és foglalkoztatáspolitikát két egymástól független terület.

Ez a merev különválasztás azonban hatalmas nehézségekkel jár együtt, és ez több kérdést vet fel az elmélet helyességével kapcsolatban.

AZ 1996 ÓTA TARTÓ ÚJ BÉRPOLITIKA • 1996-ban törés állt be a bérek alakulásának folyamatában. Ez azonban nem abba az irányba tart, amelyet a neoklasszikusok feltételeznek, hanem éppen ellenkezőleg. 1996-ig ui. évente soha nem nőttek 3%-nál kevesebbel a nominál bérek Nyugat-Németországban. 1996 után viszont ez vált a normális esetté (1. ábra). Az 1994/1995-ös

években megújult növekedési lanygulás után a bérpolitika történelmi kísérletbe kezdett, amelynek során az addigiaknál alaposabban fogott hozzá a munkanélküliség problémájának a megoldásához.

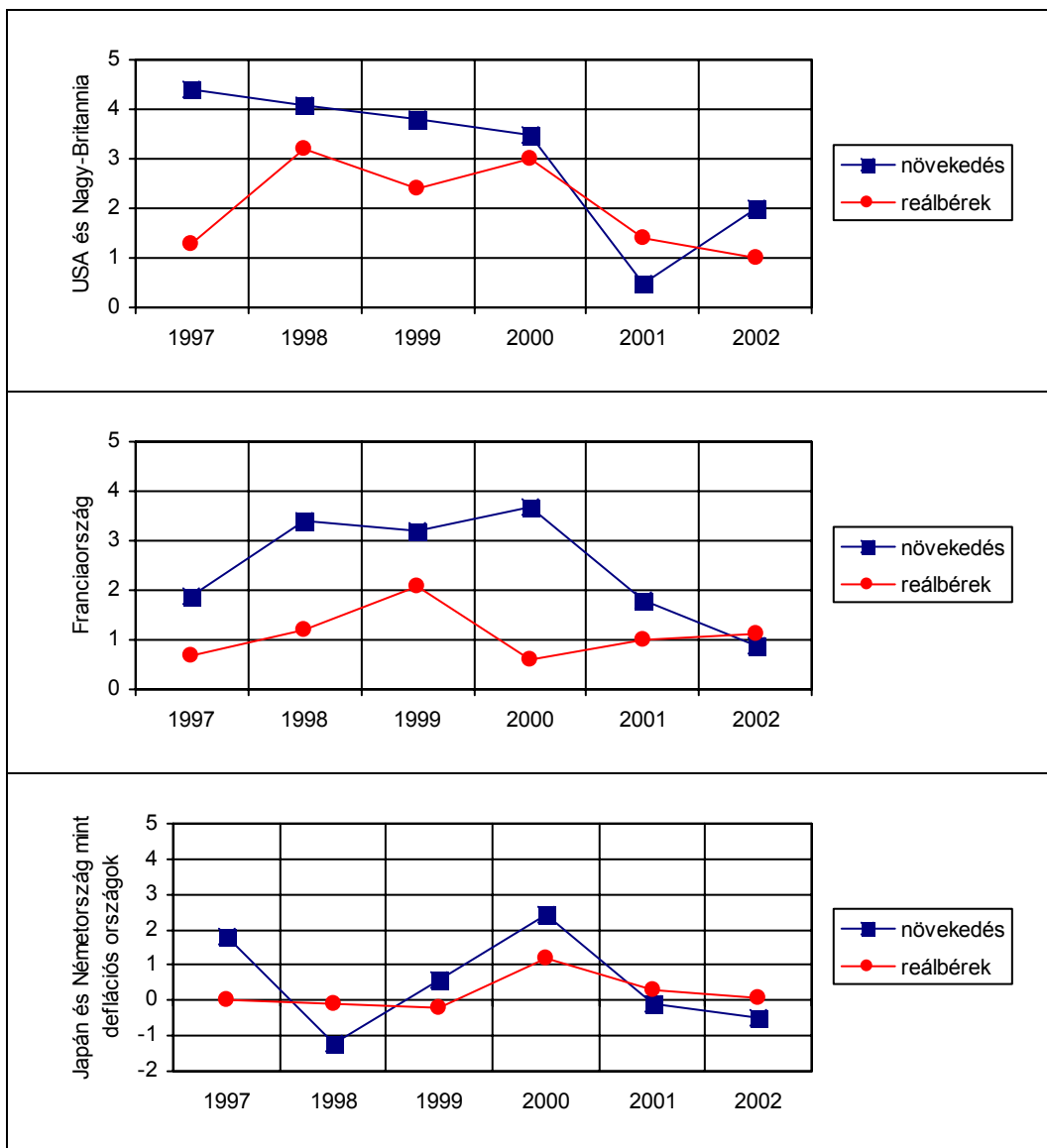

1. ábra Bérek Németországban
(éves növekedési ütem, %)

A nominálbéreknek 1960-tól 1990-ig tartó átlagosan 6,8%-os növekedése (egész Németországra vonatkoztatva) a 90-es évek első felében 5,4%-ra esett vissza, majd 1996-tól 2000-ig 1,3%-ra csökkent. Ez a folyamat a reálbérekre is hatással volt. Ez utóbbiak növekedése 1996 és 2000 között – az új bérpolitika körülményei között – 0,1%-ra esett vissza, és ez az irányzat 2001-ben és 2002-ben is folytatódott.

Nemzetközi összehasonlításban ebben az időszakban a reálbérek növekedése tekintetében három különböző bérpolitikát lehetett megkülönböztetni (2. ábra). Az USA-t és Nagy-Britanniát az erőteljes növekedési dinamika és a nagy növekedési ütemek jellemezték a reálbérek tekintetében. Franciaország közepes helyet foglalt el a reális munkabérek mérsékelt, de viszonylag stabil emelkedésével és a közepes növekedési ütemekkel. Japán és Németország ezzel szemben megkísérelte, hogy rendkívül csekély reálbérnöveléssel, sőt, a reálbérek csökkentésével függetlenítse a növekedéstől a foglalkoztatás alakulását. Ez a kísérletük azonban nyilvánvaló kudarcba fulladt.

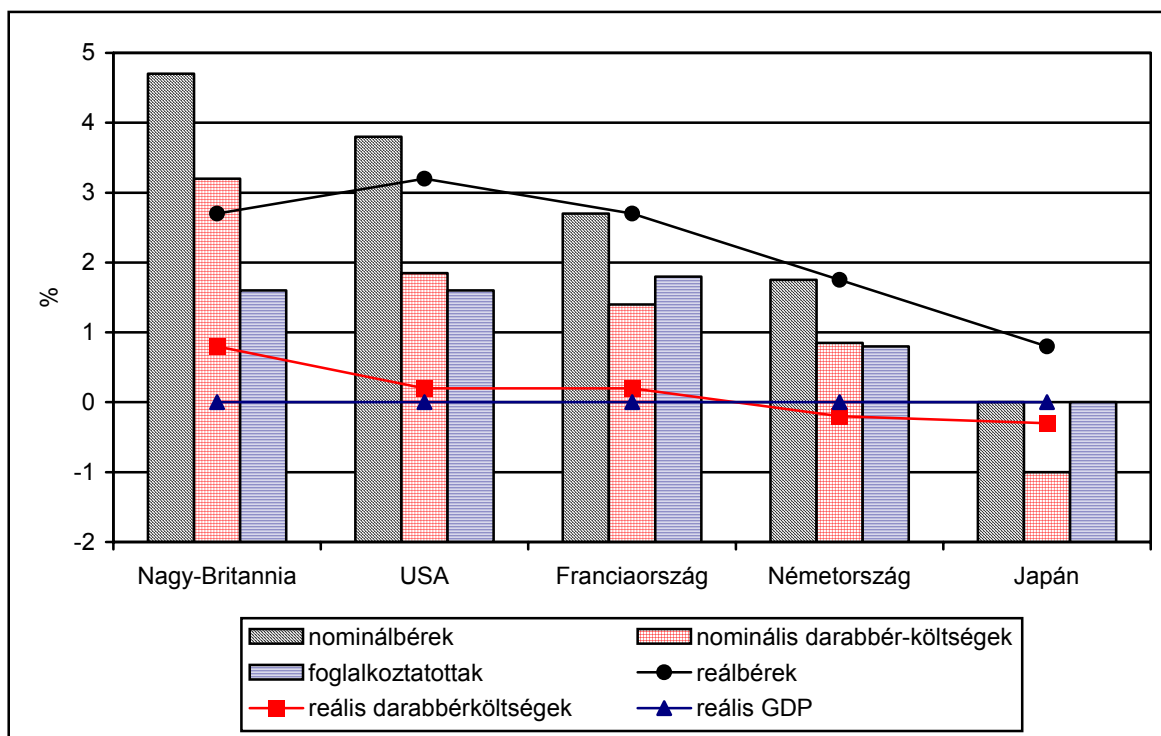
A NEOKLASSZIKUS ELMÉLET ÉRTÉKELÉSE • A nominál- és a reálbérek növekedési ütemeinek nagymértékű csökkenése esetén a neoklasszikus elmélet egyértelműen azt jósolja, hogy a termelési mód megváltoztatása fokozza majd a munka intenzitását, mégpedig oly módon, hogy vagy egyáltalán nem befolyásolja, vagy – ha mégis, akkor – előnyösen befolyásolja majd a népgazdaság növekedési ütemét. Bár a beruházási tevékenység gyengülésével várhatóan csökken a munkatermelékenység növekedése, de a munkavállalók reáljüvedelmének ezzel együtt járó kisebb fokú növekedését az egyik oldalon a többletfoglalkoztatás, a másikon pedig a népgazdaságnak a kisebb tőkeköltségekből fakadó tehermentesítése ellensúlyozni fogja.

2. ábra Növekedés és reálbérek 1997-től 2002-ig
(%, az előző évhez viszonyítva)

A foglalkoztatás kisebb növekedése (ill. a nagyobb munkanélküliség) azokban az országokban, amelyek tudatos bércsökkentési stratégiát folytatnak, mint például Németországban és Japánban 1996 óta, semmiképp sem illenek a bérvisszatartás neoklasszikus elméletébe.

TÉVÚTON JÁRÓ IPARI ÁLLAMOK • A 3. ábrán egyrészt a bérvisszatartás négy különböző mértékének 1996-tól 2002-ig tartó fokozódása látható a világ öt legnagyobb népgazdaságában, másrészt látható a foglalkoztatás éves üteme és – összességében – a növekedés. Mindez szintén nem egyeztethető össze a neoklasszikus tézisekkel. Bármilyen mértékben is tartják vissza a béreket, nem lehet pozitív összefüggést kimutatni a bércsökkentés és a foglalkoztatás között, negatív kapcsolatot viszont igen az ilyen fajta megszorítások és az összgazdasági növekedés üteme tekintetében. Igen feltűnőek egyrészt Nagy-Britannia és az Egyesült Államok, másrészt Németország és Japán között az eltérések, az előbbieké javára.

3. ábra A bérek alakulásának a mutatói az ipari államokban 1996-tól 2002-ig (átlagos évi növekedési ráta)

ELKERÜLHETETLEN A GONDOLKODÁSMÓD MEGVÁLTOZTATÁSA • Mindez azt mutatja, hogy az új bérpolitika nem hozta közelebb a megoldást Németország munkaerőpiaci gondjai számára. Elkerülhetetlen tehát a gondolko-

dásmód megváltoztatása a gazdasági életnek ezzel a központi kérdésével kapcsolatban, mert e nélkül lehetetlen lesz a jövőben egy sikeres gazdaságpolitika megvalósítása. A munka sajátos termelési tényező. Ennek a javadalmazása dönti el ui. nemcsak a vállalatok költségeinek, hanem nyereségeinek is a mértékét. És a munkát nem lehet hosszabb időn át alacsonyabb szintű bérekkel megfizetni, mint amelyek megfelelnek a termelékenységének, mert különben a vállalatok nem tudják eladni a termékeiket.

S ami még ennél is fontosabb, a foglalkoztatottak létszámának a növekedése sohasem pótolhatja a bérekét, mert nincs olyan összefüggés, hogy csökkenő bérek esetén a cégek képesek lennének a munkaintenzitás fokozására. Csökkenő nominálbérek vagy csökkenő árakat és állandó reálbéreket, vagy csökkenő keresletet és csökkenő forgalmat eredményezhetnek a vállalatok számára. A cégek egyik esetben sem kapnak ösztönzést újabb munkaerő felvételére. Másrészt a tapasztalatok azt is mutatják, hogy szemben a neoklasszikusok állításaival, nincs szoros összefüggés a beruházások és a foglalkoztatás között (4. ábra).

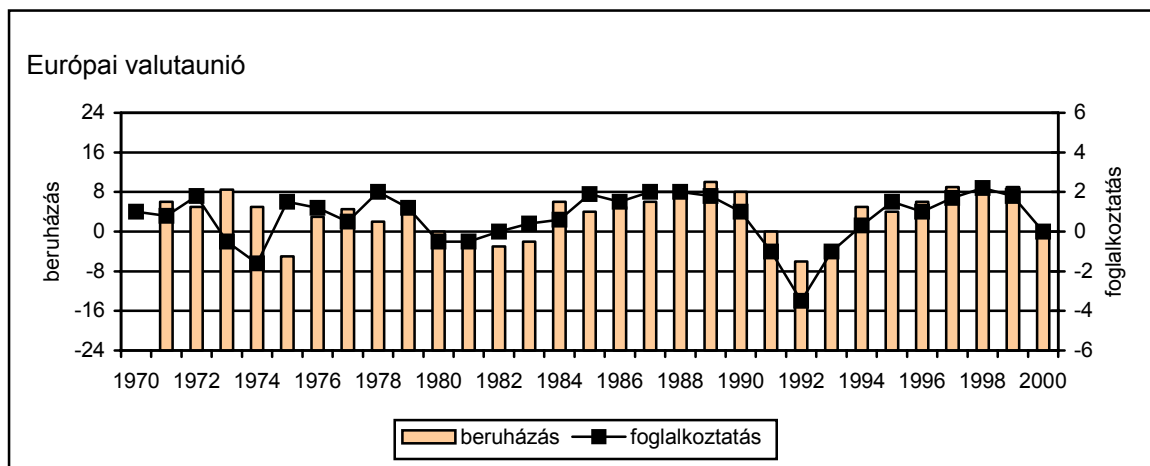
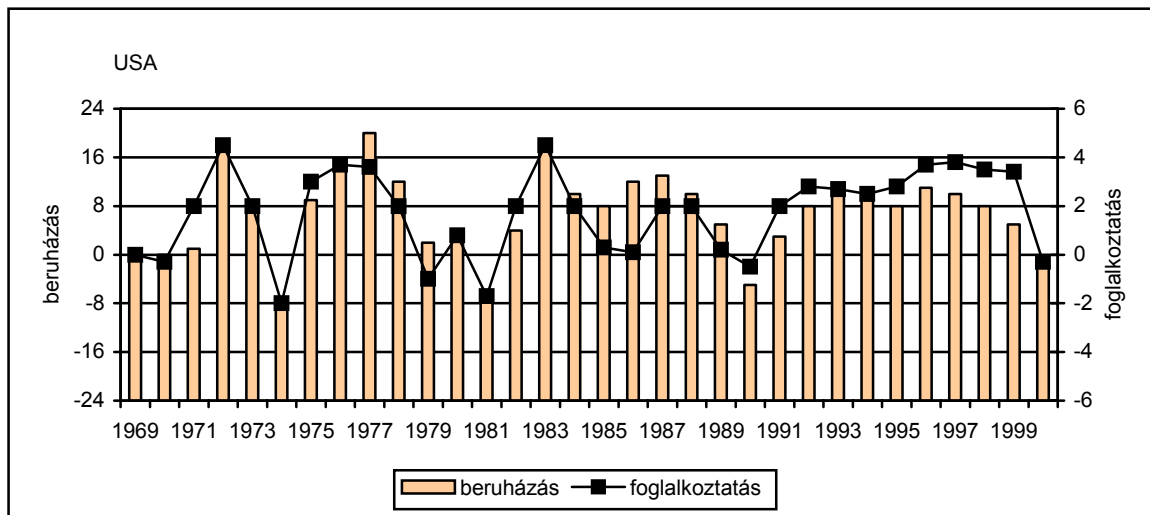
Ez annyit jelent, hogy a vállalatok mindig azonos időben ruháznak be a munkába és a tőkébe vagy mellőzik a beruházást, esetleg leépítenek ugyan csak egyidejűleg a munka és a tőke tekintetében. Tehát nem úgy, ahogyan azt a neoklasszikus elmélet állítja, amely szerint vagy a munkába vagy a tőkébe fektetnek be. Gazdasági fellendülés idején beruháznak és hanyatlás vagy stagnálás idején leépítenek. Németországban – az USA-val ellentétben – az évtized végén csaknem sohasem lépték túl a beruházások kezdeti szintjét. Ha a gazdaságpolitika nem gondoskodik arról, hogy a kedvező időszakok számosság és tartam tekintetében felülmúlják a kedvezőtleneket, akkor végső soron minden egyéb gazdaságpolitikai fáradozás bukásra van ítélve.

LEHETSÉGES, HOGY A BÉRDIFFERENCIÁLÁS ÉS A VERSENYKÉPESÉG HIÁNYA OKOZZA A GONDOKAT? • Felmerül a kérdés, hogy Németországban tehát nem annyira a bérszínvonal, mint inkább a bérstruktúra okozza a nehézségeket. De hogyan tudja a fokozottabb bérdifferenciálás emelni a foglalkoztatás szintjét? Ezt a „szintproblémát” logikai okokból nem lehet strukturális változtatásokkal megoldani. Hiszen éppen az jellemzi a struktúrákat, hogy függetlenek az említett szintektől.

Az uralkodó közgazdasági felfogás és gazdaságpolitika szerint Németország esetében a nemzetközi összehasonlítással nem célszerű érvelni, mert Németországnak – hatalmas kereskedelmi mérlegaktívumai ellenére – szüksége van a bérvisszatartás politikájára, minthogy a német újraegyesítés óta nagymértékben felülértékelték a német valutát. Ez azt jelentené, hogy a csekély bér- és áremelések ellenére olyan rossz az ország kiindulási bázisa, hogy még mindig nem elég erős a pozíciója a nemzetközi versenyben.

Mindebből az következik, hogy a nemzetközi versenyképességre vonatkozólag csak a darabbérek költségeinek a mindenkori nemzeti valutában végzett

és az egész gazdaságot felölelő elemzése révén lehet egyértelmű megállapításokat tenni. A német darabbérlétségek összesen csak alig 4%-kal emelkedtek az elmúlt nyolc esztendőben. Ezzel szemben Franciaországban ugyanebben az időszakban ennek a növekedésnek a kétszeresét érték el. De még ezt is felülmúlva az eurozóna egészében 10% volt az emelkedés. Amíg itt folyamatosan növekedtek a darabbérlétségek, Németországban 1997-ben és 1998-ban még az 1995. évi szintet sem érték el. A német gazdaság nemzetközi versenyképessége valójában soha nem került veszélybe.

4. ábra Berendezési beruházások és foglalkoztatás
(az éves %-os változás tükrében)

Az az állítás, hogy Németországban túl nagyok a bérlétségek, még az export- és devizaárfolyam-mozgások figyelembevételével is tarthatatlan. El-

vége a valutaunió 1999 januárjában történt létrejötte előtt 20 éven át a német valuta nominálisan felértékelődött. Ha a bérek Németországban valóban túl nagyok és nemzetközileg versenyképtelenek lettek volna, a vásárlóérték-paritás elméletének a logikája szerint le kellett volna értékelní a márkát, hogy ki tudják egyenlíteni ezt a versenybeli hátrányt. Mivel azonban nem le-, hanem felértékeltek, a német nettó export sohasem tudott volna olyan mértékben hozzájárulni a növekedéshez, ahogyan azt éppen a 90-es évek második felében tette.

Egyébként a német export erejére az Európai Bizottság a legújabb jelentésében is felhívta a figyelmet. Az itt közöltek szerint nem külső gazdasági okokra vezethető vissza a német növekedés visszaesése. Ellenkezőleg: a folytatódó exportfellendülés gondoskodik arról, hogy a német gazdaság ne omoljon össze teljesen.

AZ EU-BIZOTTSÁG SZERINT NINCSENEK IMPULZUSOK A KERESLET NÖVELÉSÉRE A GAZDASÁGON BELÜL • Következésképpen csak a keresleti oldalon találhatunk esetleges magyarázatot a növekedés visszaesésére. Ez a vélemény, amellyel eddig kevésbé foglalkoztak, most váratlanul támogatásra lelt az Európai Bizottság részéről, amely arra a következtetésre jutott, hogy Németországban gazdaságon belüli keresleti impulzusokra van szükség a szűk növekedési keresztmetszet felszámolásához.

A német magánkereslet hiányára az EU-Bizottság tanulmánya úgy is felhívja a figyelmet, hogy közvetlen összehasonlítást végez a német gazdaság és a strukturálisan hasonló – és a némettel különösen szorosán összefonódó – francia gazdaság között. Amíg Németországban a belföldi keresletnek a GDP növekedéséhez való hozzájárulása 1996 és 2000 között 1,5 százalékponttal esett vissza, addig Franciaországban és Európában összességében véve a fejlődés ellenkező irányú, Franciaországban pl. 2,3 százalékpontos ez a hozzájárulás.

De melyek a belső keresletnek azok az alkotóelemei, amelyek külön-külön felelősek a német gazdaság növekedésének a lassulásáért? 1996 és 2000 között Németországban Franciaország 1,1 százalékpontos növekedésével szemben 0,9 százalékpontot esett a magánfogyasztás növekedési hozzájárulása Németországban és ezzel az Európai Unió átlaga alá csökkent. A gyenge magánfogyasztás jelenti tehát a fő okát a csekély német gazdasági növekedésnek.

Az Európai Bizottság mindamellettt képtelen következtetést von le a növekedési probléma helyes elemzéséből. Egyértelműen azokhoz csatlakozik, akik a bérköltségek csökkentését követelik „a munkaerőpiac tehermentesítése” érdekében. Mi történik azonban, ha a bérvisszatartás folytatása tovább gyengíti a magánfogyasztást? Nyilvánvaló, hogy a kínálat oldalán végrehajtott reformok nem alkalmasak a német kereslet gyengeségének az orvoslására. De mi akkor a megoldás ebben a helyzetben?

BÉREK ÉS REÁLKAMATSZINT A VALUTAUNIÓBAN • Annak érdekében, hogy a vállalatok fokozottabban ruházzanak be és generálják a növekedést, a kereslet stabil fejlesztésén kívül egy másik feltételnek is teljesülnie kell. A pénzügyi politika által kialakított kamat nem érheti el a beruházási projektek nagy részének a kamatokkal szemben támasztott elvárásait. Ennek a feltételnek a teljesítésétől a német gazdaság még távolabb áll, mint a valutaunió többi állama. Németországban van ui. jelenleg a legmagasabb reálkamatszint az európai valutaunióon belül és az árszínvonal a defláció peremén mozog. Ez szintén közvetlen következménye annak a nominálbér-politikának, amely már hosszabb idő óta az –Európai Jegybank által a termelékenység növekedésére és a célinflációs ütemre vonatkozólag megállapított – ésszerű célmegjelölés alatt kötötte meg bérszerződéseit. Minthogy az összgazdasági darabbérköltések jelentik a valutaunióban a nemzeti árszint legfontosabb meghatározóit, a termelékenységgel kapcsolatban minden országnak tartania kell magát a szabályokhoz, ha rendszeresen el akarja kerülni a túl magas kamatszintet. Ez különösen a nagy, viszonylag zárt népgazdaságok számára jelent rendkívül fontos követelményt.

A GAZDASÁGPOLITIKA SZEREPOSZTÁSA A VALUTAUNIÓBAN • A valutaunióban az a bérpolitika elsőrendű feladata, hogy elhárítsa a deflációval járó veszélyeket és stabilizálja a jövedelmekkel szemben támasztott valós elvárásokat. Arra azonban még nem lehet minden további nélkül igenlő választ adni, hogy a stagnálás néhány éve után elegendő lesz-e Németországban a bérpolitika megváltoztatása ahhoz, hogy olyan impulzust adjon a gazdaságnak, amely ismét a fokozódó növekedés útjára vezeti a német gazdaságot. Minden bizonnyal az expanzív pénzügyi és költségvetési politikának egy olyan ötvöze- te volna optimális, amely támogatja az európai kamatot és a belföldi keresletet, és lehetővé teszi, hogy a bérpolitika fokozatosan ismét a fellendülés me- redekebb útjára térjen. Bárhogyan alakuljon is majd a gazdaság fejlődése, a bérpolitikának igen rövid időn belül ismét olyan – termelékenységorientált – irányzatot kell megvalósítania, amelynek esetében az európai partnereknek a versenyképessége a német gazdasághoz való viszonylatában nem javul tar- tósan és a német belföldi kereslet sem gyengélkedik hosszabb ideig.

Bár már a 90-es évek közepe óta tart a német gazdaság növekedésének a hanyatlása, és az Európai Bizottság nem kis segítséget nyújtott erre vonatkozó diagnózisával, abban az esetben, ha Németországban a következő években mit sem változik a jövedelem alakulása, a költségvetési politika to- vábbra is megmarad megszorító intézkedései mellett és az export – az euró értékének a növekedése miatt – nem tud nagyobb erővel kibontakozni, aligha lehet fellendülésre számítani a gazdasági életben. A magánfogyasztás stabil fokozódása nélkül nem élénkül meg a beruházási tevékenység, beruházási

dinamika nélkül pedig nem növekszik a foglalkoztatottak létszáma és nem lehet a munkanélküliséget leépíteni.

Ha a németek többsége nem számíthat reáljövedelmeinek a növekedésére, a gazdaságpolitika más eszközeivel csaknem lehetetlen a hanyatló folyamat visszafordítása. Japán még mindig ennek a keserű leckének a következményeivel küszködik, és ha Németország is e tévúton halad tovább, aligha tudja már elkerülni a japán viszonyokéhoz hasonló gazdasági pangást és visszalépést.

(Kovács Gécz Judit)

Flassbeck, H.; Maier-Rigaud, R.: Auf der schiefen Bahn – Die deutsche Lohnpolitik verschärft die Krise. = Wirtschaftsdienst, 83. k. 3. sz. 2003. p. 170–177.

Klose, J.: E-Recruiting: Kosteneinsparpotenziale bisher unvollständig realisiert. = Personal, 55. k. 2. sz. p. 39–42.

Röviden...

Konferencia a szoftverkínálat használhatóságáról

Mára már hagyományossá vált, hogy a Racionalizálási Kutatóintézet (FIR) ismét megrendezte aktuális konferenciáját Aachenben, amelynek témája a jövő alakítása. Az elméleti és gyakorlati résztvevők azt vitatták meg, hogy milyen a különböző szoftverek gyakorlati használhatósága. A konferenciával egyidőben szakvásárt is rendeztek, ahol mintegy 40 cég kínálta szoftvercsoomagjait. A kiállítók standjain a látogatók lehetőséget kaptak arra, hogy egy-egy szoftvercsoomag segítségével konkrét üzleti problémák megoldási lehetőségeit ismerjék meg. Ennek menete: A feladat megfogalmazása után közösen a szakértőkkel kerül sor a feladat kidolgozására – a számítógépes feldolgozásra alapozva. A kidolgozás során nagy súlyt helyeznek annak bemutatására, hogy miként csökkenthetők a ráfordítások az adatbázisok használata révén. A proaktív határidőprogramok már az előkészítő szakaszban lehetővé teszik a váratlan meglepetések okozta zavarok megelőzését.

A tervezett változtatások lebonyolítását jól segítik a különböző költségcsökkentő programok és kontrolling-eljárások.

A konferencia programjáról az érdeklődők további információkat kaphatnak az intézet honlapjáról: www.pps-tage.de. Az ülészakon és a vásáron való részvétel ingyenes volt.

(Zeitschrift für Unternehmensentwicklung und Industrial Engineering, 56. k. 2. sz. 2003. máj. p. 94.)